

SOCIOMETRIJSKI POLOŽAJ I SAMOPOŠTOVANJE KOD DJECE OSNOVNOŠKOLSKE DOBI

KATICA LACKOVIĆ-GRGIN
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC:159,922
Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

Primljeno : 1989-10-11
Received

Kod 206 učenika oba spola iz četvrtih razreda osnovne škole (prosječna dob 10 godina i 4 mjeseca), izvršeno je mjerenje njihova samopoštovanja kao i mjerenje njihova sociometrijskog položaja poradi utvrđivanja relacija između samopoštovanja i pojedinih tipova položaj u razrednom kolektivu.

Rezultati pokazuju da *popularni* učenici, bez obzira na spol, imaju značajno više samopoštovanje (self-esteem) od *odbačenih* učenika. U uzorku djevojčica samopoštovanje *popularnih* značajno je više i od samopoštovanja *zanemarenih*.

Rezultati su interpretirani sukladno teoriji Maslowa.

Uvod i problem

Prije nekoliko godina istaknuto je kako su dotadašnja proučavanja korelata sociometrijskog položaja djece u grupi vršnjaka bila pretežno orijentirana na tzv. indirektne ili "udaljene" činioce toga položaja, kao što su npr. socioekonomski položaj djeteta (Lacković-Grgin, 1982). Relativno manji broj istraživača bio je usmjeren na traženje relacija između osobina same djece i njihova položaja u grupi.

Međutim, u posljednjih nekoliko godina povećao se broj istraživanja u kojima se proučavao odnos između nekih osobina dječjeg ponašanja, zatim dječjih kognitivnih sposobnosti i njihova položaja u grupi. Takav napredak bio je moguć ponajviše stoga što je, iz više razloga, porastao interes psihologa za proučavanje socijalnih odnosa među vršnjacima (Lacković-Grgin i Kos, 1989). Pored toga, došlo je i do značajnih metodoloških poboljšanja u mjerenju sociometrijskog položaja (Coie i suradnici, 1982, 1983; Asher i Dodge, 1986).

Metodološke inovacije su omogućile uspješnije identificiranje ne samo pojedinaca visokog i niskog sociometrijskog statusa, već i identificiranje specifičnijih ali psihološki vrlo relevantnih statusa, kao što su popularnost, omiljenost, odbačenost i zanemarenost (izoliranost).

Traganja za korelatima nabrojanih statusa u grupi pokazala su da je popularnost asocirana uz prijateljsko i suradničko ponašanje nosilaca toga statusa (Ladd, 1983), kao i uz bolji školski uspjeh i viši nivo socijalne kognicije (Asarnow i Callan, 1985). Odbačenost je asocirana uz agresivno i neprijateljsko ponašanje prema vršnjacima, uz kršenje pravila igre ili drugih aktivnosti (Gelb i Jacobson, 1988). Zanemarenost je asocirana uz stidljivost, plašljivost, čekanje i oklijevanje pri uključivanju u grupne aktivnosti (Dodge i suradnici, 1983). U ženske djece popularnost je asocirana i uz lijep tjelesni izgled, dok se u dječaka, osim na početku školovanja, takva povezanost statusa i izgleda ne nalazi (Vaughn i Langlois, 1983).

Sudeći po do sada utvrđenim korelatima djetetove popularnosti u grupi moglo bi se reći da je ona indikacija djetetova socijalnog uspjeha, dok su odbačenost a u priličnoj mjeri i zanemarenost indikacije djetetova socijalnog neuspjeha.

Značaj ovakvih mogućih ishoda dječjeg življenja i druženja u grupi vršnjaka posebice je velik u doba kasnog djetinjstva (od sedme do jedanaeste godine). To razdoblje psiholozi i nazivaju dobom grupnog ponašanja upravo zato što ga karakterizira težnja djece za druženjem i za prihvaćenošću u grupi. Naravno da zadovoljenje ove težnje donosi djeci ugodan osjećaj vrijednosti, samopouzdanja, kompetentnosti i adekvatnosti, a sve to su komponente samopoštovanja (u ovom slučaju visokog samopoštovanja).

S obzirom na relativnu stabilnost sociometrijskog statusa u vremenu, pri čemu upravo negativni statusi pokazuju veću stabilnost (Coie i Dodge, 1983), nezadovoljenje težnji djece da budu prihvaćena u razdoblju kasnog djetinjstva moglo bi dovesti do trajnog osjećaja nekompetentnosti, manje vrijednosti i neadekvatnosti, odnosno do niskog samopoštovanja. Samopoštovanje (self-esteem) Coopersmith (1967) određuje kao samoevaluaciju osobe kojom ona odražava prihvaćanje ili neprihvatanje sebe. Prilikom razrade ovog konstrukta kao i izrade instrumenata za njegovo mjerenje Coopersmith je provjeravao pretpostavku da je popularnost u grupi asocirana uz visoko samopoštovanje. Kod muške djece iz petih i šestih razreda osnovne škole njegova pretpostavka nije bila potvrđena. Nakon Coopersmithova bilo je više pokušaja utvrđivanja relacija samopoštovanja i položaja u grupi. Dobiveni su prilično nekonzistentni rezultati iako, ipak, prevladavaju nalazi u prilog teorijski osmišljenog očekivanja da će djeca pozitivnog statusa u grupi imati više samopoštovanje, a da će oni negativnog statusa imati niže samopoštovanje (Kulas, 1982).

U većem broju studija ove su relacije utvrđivane na uzorcima djece različite dobi, ali često bez obzira na varijablu spola. Budući da smo u našim istraživanjima utvrdili (a polazeći od pretpostavke da je kompetentnost u djeci relevantnim područjima okosnica samopoštovanja) kako je samopoštovanje kod dječaka i djevojčica saturirano ponešto različitim faktorima

(Bezinović i Lacković-Grgin, 1989), odlučeno je provjeriti kakve su relacije sociometrijskog status i samopoštovanja u skupini dječaka i u skupini djevojčica. Navedeni cilj pokušat će se ostvariti odgovaranjem na sljedeće probleme:

- 1) Da li se popularni, omiljeni, odbačeni i izolirani dječaci međusobno razlikuju u samopoštovanju?
- 2) Da li se popularne, omiljene, odbačene i izolirane djevojčice međusobno razlikuju u samopoštovanju?

Metodika rada

Ispitivanje je obavljeno kod učenika četvrtih razreda osnovnih škola u Zadru i Splitu, a obuhvatilo je mjerenje sociometrijskog statusa i mjerenje samopoštovanja.

Podaci su prikupljeni od 211 učenika, ali je u uzorku ostalo njih 206 (109 dječaka i 97 djevojčica). Petero učenika izuzeto je zbog toga što su u svome razrednom odjeljenju proveli manje od godinu dana. Prosječna dob učenika iznosila je 10 godina i 4 mjeseca.

Za mjerenje samopoštovanja korištena je skraćena i adaptirana verzija Coopersmithova upitnika SEI koji je sadržavao 25 tvrdnji. Na uzorku učenika četvrtih razreda osnovne škole provjerena je njegova pouzdanost. Cronbach alpha u uzorku dječaka iznosio je .76, a u uzorku djevojčica .80 (Bezinović i Lacković-Grgin, 1989).

Položaj u grupi mjeran je sociometrijskim testom pomoću dva kriterija: *funkcionalnim* ("S kojim od svojih drugova i drugarica iz razreda bih najviše volio/ne volio pripremati se za kviz znanja?) i *emocionalnim* (Koga od svojih drugova/drukarica bih najviše volio/ne bih volio pozvati na proslavu svoga rodendana?). U oba kriterija korištena je tehnika neograničenog izbora.

Na osnovi dobivenih podataka o biranjima i odbijanjima u svakom od kriterija za svakog su učenika sumirane pozitivne i negativne nominacije. Iz tih suma izračunat je položaj, odnosno broj bodova na dimenzijama: *socijalni značaj* ($SZ = \text{suma pozitivnih nominacija} + \text{suma negativnih nominacija}$) i *socijalna preferencija* ($SP = \text{suma pozitivnih nominacija} - \text{suma negativnih nominacija}$).

Rezultati

Najprije je provjereno da li su dimenzije socijalni značaj i socijalne preferencije ortogonalne. Pearsonov r između tih dimenzija iznosi: za funkcionalni kriterij .04, a za emocionalni kriterij .23. Stoga je klasifikacija učenika u kategorije: popularni, omiljeni, zanemareni i odbačeni izvršena na osnovi rezultata dobivenih iz funkcionalnog kriterija. Zatim su rezultati na dimenzijama socijalni značaj (SZ) i socijalna preferencija (SP) transformirani u z -vrijednosti na osnovi aritmetičkih sredina i standardnih devijacija svakog od pojedinih razreda. Na temelju njih izvršena je klasifikacija, i to na sljedeći način:

popularni = pozitivna z -vrijednost SZ i pozitivna z -vrijednost SP
 omiljeni = negativna z -vrijednost SZ i pozitivna z -vrijednost SP
 odbačeni = pozitivna z -vrijednosti SZ i negativna z -vrijednost SP
 zanemareni = negativna z -vrijednost SZ i negativna z -vrijednost SP
 U tablicama br. 1 i br. 2 prikazani su rezultati dječaka

Tablica 1.: Aritmetičke sredine i standardne devijacije rezultata u upitniku samopoštovanja skupina različitog sociometrijskog položaja (dječaci)

ODBAČENI			ZANEMARENI			OMILJENI			POPULARNI		
N	M	SD	N	M	SD	N	M	SD	N	M	SD
30	17.2	4.49	52	19.09	3.35	7	20.43	4.53	20	20.75	3.02

Pomoću jednosmjerne analize varijance provjereno je da li se sve skupine međusobno razlikuju u samopoštovanju.

Tablica 2.: Podaci jednosmjerne analize varijance rezultata u upitniku samopoštovanja

Izvor varijabiliteta	SS	df	MS	F	p
Skupine	173.07	3	57.69	4.11	<0.01
Pogreška	1474.78	105	14.05		
Ukupno	1647.85	108			

Pomoću Newman-Keulsove procedure za utvrđivanje razlika među grupama s nejednakim brojem opservacija utvrđeno je da F-omjer između grupe popularnih i odbačenih iznosi 12,38 i da je značajan na nivou manjem

od 1 posto. Svi ostali F-omjeri između ispitivanih skupina nisu se pokazali značajnima.

U tablicama br. 3 i br. 4 prikazani su rezultati djevojčica

Tablica 3. Aritmetičke sredine i standardne devijacije rezultata u upitniku samopoštovanja skupina različitog sociometrijskog položaja (djevojčice)

ODBAČENE			ZANEMARENE			OMILIJENE			POPULARNE		
N	M	SD	N	M	SD	N	M	SD	N	M	SD
21	18.38	4.98	50	18.82	3.73	10	21.3	3.9	16	22.75	2.38

Izvršena je jednosmjerna analiza varijance da bi se provjerilo da li se ove skupine razlikuju u samopoštovanju.

Tablica 4. Podaci jednosmjerne analize varijance rezultata u upitniku samopoštovanja

Izvor varijabiliteta	SS	df	MS	F	p
Skupine	249.21	3	83.07	5.47	<0.01
Pogreška	1411.43	93	15.18		
Ukupno	1660.64	96			

Newman-Keulsovom procedurom utvrđeno je da F-omjer između skupine popularnih i odbačenih iznosi 11,43 i značajan je na nivou manjem od jedan posto. F-omjer između skupine popularnih i zanemarenih iznosi 12,71 i također je značajan na nivou manjem od 1 posto. Ostali F-omjeri nisu se pokazali značajnima.

Diskusija

Dobiveni rezultati govore u prilog Coopersmithove pretpostavke da je popularnost asocirana s visokim samopoštovanjem, jer i u uzorku dječaka i u uzorku djevojčica najviše samopoštovanje imaju popularni. Ti se nalazi slažu i s empirijskim podacima Kulasa (1982), iako je on svoje podatke dobio u ispitivanju srednjoškolaca.

Budući da je u ovom istraživanju korišten dvodimenzionalni model za utvrđivanje sociometrijskog položaja, omogućen je uvid u činjenicu da se samopoštovanje popularnih značajno razlikuje u oba uzorka samo od samopoštovanja odbačenih. Nadalje, u uzorku djevojčica razlikuje se samopoštovanje popularnih i od samopoštovanja zanemarenih u smislu da popularne imaju značajno više samopoštovanje.

Značajno niže samopoštovanje odbačenih moglo bi se objasniti time što je odbačenost psihološki najnepovoljniji status. U uvodu je navedeno da odbačena djeca češće od druge iskazuju prema vršnjacima agresivno i neprijateljsko ponašanje. Bez obzira na moguće uzroke takvog ponašanja, koje ustvari predstavlja socijalno neprilagođeno ponašanje, ishod mu je odbacivanje od strane vršnjaka. Nemogućnost uspostavljanja bliskih odnosa sa članovima grupe u kojoj se svakodnevno boravi otežava u takve djece zadovoljenje potrebe za pripadanjem i ljubavlju koju imaju i oni koji nisu uspjeli razviti zadovoljavajuće oblike socijalnog ponašanja. To pak, prema Maslowu (1982) otežava, a ponekad i onemogućuje zadovoljenje potrebe višeg reda - potrebe za samopoštovanjem. Teško je pojedincu ako ga referenična grupa odbacuje smatrati sebe vrijednim, sposobnim i uspješnim - barem u sferi socijalnih odnosa. A percepcija kompetencije u socijalnim odnosima pokazala se i u dječaka i u djevojčica jednim od bitnih faktora samopoštovanja mjenog Coopersmithovim upitnikom (Beziniović i Lacković-Grgin, 1989).

Značajno niže samopoštovanje zanemarenih u odnosu na popularne pokazalo se samo u uzorku djevojčica. Ovaj nalaz mogao bi se objasniti s obzirom na utvrđene korelate zanemarenosti. Kao što je istaknuto, zanemarenost je povezana uz stidljivost i oklijevanje pri uključivanju u grupne aktivnosti, odnosno s nedostatkom onoga što se naziva aktivnim aspektom prilagođavanja grupi. Vlastite akcije zanemarenih mogu izostajati iz više razloga, između ostalih i stoga što neka djeca mogu svoje potrebe za druženjem i pripadanjem zadovoljavati i izvan razrednog kolektiva. Njihova je pozicija psihološki ipak povoljnija od pozicije onih koje grupa odbacuje. Možda upravo dječaci češće koriste opisani način zadovoljenja potrebe za druženjem i pripadanjem (u "gangu", u sportskom "timu" i slično), dok su djevojčice ovog uzrasta više orijentirane na razrednu grupu. To bi mogao i biti razlog da zanemarene djevojčice imaju niže samopoštovanje od popularnih djevojčica, a da se zanemareni dječaci u samopoštovanju ne razlikuju od popularnih dječaka.

Na kraju valja istaći da nalaz o omiljenima koji se ni u jednom uzorku ne razlikuju u samopoštovanju od popularnih, zanemarenih i odbačenih treba uzeti oprezno s obzirom na mali broj djece u toj skupini (vidjeti tablice br. 1 i br. 3!).

Literatura:

- Asarnow, J. and Callan, I. (1985): Boys with peer adjustment problems: Social cognition processes, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 53, 80-87.
- Asher, S.R. and Dodge, K.A. (1986): Identifying Children Who are Rejected by Their Peers, *Developmental Psychology*, 22, 444-449.
- Bezinović, P. i Lacković - Grgin, K. (1989): Percepcija vlastite kompetentnosti, tjelesnog izgleda i samopoštovanje kod 10-godišnje djece, *Referat na VII Danima psihologije*, rukopis.
- Coe, J.D. and Cappotelli, H. (1982): Dimensions and types of status: A cross-age perspective, *Developmental Psychology*, 18, 557-570.
- Coe, J.D. and Dodge, K.A. (1983): Continuities and Changes in children's social status: A five year longitudinal study, *Merril-Palmer Quarterly*, 29, 261-282.
- Coe, J.D. and Kupersmidt, J. (1983): A behavioral analysis of emerging social status in boys' groups, *Child Development*, 54, 1400-1416.
- Coopersmith, S. (1967): *The antecedents of self-esteem*, San Francisco, W.H. Freeman.
- Dodge, K.A., Schludt, D.C., Schocken, I. and Delugach, J.D. (1983): Social competence and children's sociometric status: The role of peer group entry strategies, *Merril-Palmer Quarterly*, 29, 309-336.
- Gelb, R. and Jacobson, J.L. (1988): Popular and Unpopular Children's Interactions During Cooperative and Competitive Peer Group Activities, *Journal of Abnormal Child Psychology*, 16, 247-261.
- Kulas, H.E. (1982): Level of self-evaluation and social position in the peer group, *Psychologia Wychowawcza*, 25, 280-292.
- Lacković - Grgin, K. (1982): Neki oblici socijalnog ponašanja učenika u odnosu na položaj u razrednom kolektivu, *Dani psihologije 80/81 (Zbornik radova)*, 45-52.
- Lacković - Grgin, K. i Kos, G. (1989): Pokušaj validacije dvaju načina utvrđivanja položaja u grupi adolescenata, *VII Dani psihologije (Zbornik radova)*, 183-189.
- Ladd, G.W. (1983): Social networks of popular, average, and rejected children in school settings, *Merril-Palmer Quarterly*, 29, 283-307.
- Maslow, A.H. (1982): *Motivacija i ličnost*, Nolit, Beograd
- Vaughn, B.F. and Langlois, J.H. (1983): Physical Attractiveness as a Correlate of Peer Status and Social Competence in Preschool Children, *Developmental Psychology*, 19, 561-567.

*Katica Lacković-Grgin: SOCIOMETRIC STATUS AND SELF-ESTEEM AMONG
ELEMENTARY SCHOOL CHILDREN*

S u m m a r y

The investigation was conducted on 206 pupils of both sex in the fourth grade of elementary school (average age 10 and 4 months). Their self-esteem was measured as well as their sociometric position with the aim to establish the relation between the self-esteem and different types of positions in the classroom.

The results shows that popular pupils, regardless of sex, have significantly more self-esteem than the rejected pupils. In the sample with girls the self-esteem of the popular ones is significantly higher than the self-esteem of the isolated girls.

The results were interpreted in accordance to Maslow's theory.